

Баратова Динора Алишеровна,
ТДИУ «Солиқлар ва суғурта иши»
кафедраси ассистенти
e-mail: gulzoda20@mail.ru

**ЖАМҒАРИБ БОРИЛАДИГАН ҲАЁТ СУҒУРТАСИНИНГ
РИВОЖЛАНИШИ, МАМЛАКАТ ИНВЕСТИЦИОН
МУҲИТИГА ТАЪСИРИ**

**DEVELOPMENT OF ACCUMULATIVE LIFE INSURANCE, ITS IMPACT
ON THE COUNTRY'S INVESTMENT CLIMATE**

**РАЗВИТИЕ НАКОПИТЕЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ ЖИЗНИ, ЕГО ВЛИЯНИЕ
НА ИНВЕСТИЦИОННЫЙ КЛИМАТ СТРАНЫ**

Аннотация. Ушбу мақолада жамғариб бориладиган ҳаёт суғуртаси маҳсулотларининг хусусиятлари, турлари ва Ўзбекистон ва чет мамлакатлар суғурта бозорида тутган ўрни ҳамда ҳаёт суғуртасининг ривожланиши кўрсаткичлари ҳақида маълумот берилган. Шу билан бирга мақолада юқоридагилардан келиб чиқиб, муаллиф томонидан таклифлар келтириб ўтилган.

Таянч иборалар: ҳаёт суғуртаси, суғурта бонуси, ҳаёт суғурта компаниялари, инвестиция, суғурта мукофоти, суғурта қопламаси, суғурталанувчи, суғурталанган шахс, суғурта пули.

Abstract. The article provides information on the characteristics and types of accumulated life insurance products and their place in the insurance market of Uzbekistan and abroad, as well as indicators of the development of life insurance. At the same time, the article contains the author's proposals based on the above.

Keywords: life insurance, insurance premium, life insurance companies, investments, insurance premiums, insurance, insurance, insurance, insurance, insurance.

Аннотация. В статье представлена информация о характеристиках и типах накопленных продуктов страхования жизни и их месте на страховом рынке Узбекистана и за рубежом, а также показатели развития страхования жизни. Вместе с тем в статье приведены предложения автора, исходя из вышеупомянутых.

Ключевые слова: страхование жизни, страховая премия, компании по страхованию жизни, инвестиции, страховая премия, страховая защита, застрахованный, застрахованное лицо, страховые деньги.

Мустақиллик йилларида давлатимиз томонидан суғурта соҳасини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилди ва 1993 йилда мамлакат тарихида биринчи марта суғурта тўғрисида қонун қабул қилинди. 2002 йилда ушбу қонун янги таҳрирда қабул қилиниб, мазкур қонун доирасида соҳани ривожлантиришга қаратилган кўплаб қарорлар ва меъёрий ҳужжатлар қабул қилинди ва имтиёзлар тақдим этилди. Шуларнинг натижаси

ўларок, мамлакатимизда суғурта соҳаси нисбатан тез ривожланаётган соҳалардан бирига айланди.

Маълумки, Ўзбекистоннинг келажакдаги ривожланиш истиқболларини белгилаш ва халқимизга фаровон турмуш тарзини шакллантириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 17 февралдаги фармони билан «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси» тасдиқланди. Мазкур ҳужжатда мавзуга тааллуқли бўлган қуйидаги ҳолатлар мавжуд, яъни: ҳозирги вақтда мамлакатимиз босиб ўтган тараққиёт йўлининг чуқур таҳлили, жаҳон бозори конъюнктураси кескин ўзгариб, глобаллашув шароитида рақобат тобора кучайиб бораётгани давлатимизни янада барқарор ва жадал суръатлар билан ривожлантириш учун мутлақо янгича ёндашув ҳамда тамойилларни ишлаб чиқиш ва рўёбга чиқаришни тақозо этмоқда.

Шуларни эътиборга олган ҳолда, Ҳаракатлар стратегиясининг учинчи йўналишида макроиктисодий барқарорликни янада мустаҳкамлаш ва юқори иқтисодий ўсиш суръатларини сақлаб қолишда бир неча вазифалар белгилаб олинди. Шулардан бири суғурта ва лизинг ҳамда бошқа молиявий хизматларнинг ҳажмини, уларнинг янги турларини жорий қилиш ва сифатини ошириш ҳисобидан кенгайтириш, шунингдек, капитални жалб қилиш ҳамда молиявий институтлар ва аҳолининг эркин ресурсларини жойлаштиришдаги муқобил манба сифатида фонд бозорини ривожлантиришдир [1].

Ҳаракатлар стратегиясида яна шундай мақсадлар белгиланган, яъни капиталларни жалб қилиш ҳамда молиявий институтлар ва аҳолининг эркин маблағларини жойлаштиришнинг муқобил манбаи сифатида молия бозорини ривожлантиришга қаратилган Ўзбекистон Республикаси молия бозорини ўрта муддатли ва узоқ муддатли истиқболда ривожлантириш концепциясини ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Молия бозори концепциясини яратиш ва бу бўйича Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори лойиҳасида акс эттирилган режалардан бири суғурта ва бошқа молиявий хизматларнинг янги шакллари жорий қилиш ҳамда ҳажмини кенгайтиришдир дейилган. Суғуртанинг ажралмас ва муҳим тармоқларидан бири бўлган ҳаёт суғуртасининг ривожига ҳам алоҳида эътибор қаратилиб, ушбу соҳанинг ривожланишини кўзда тутувчи имтиёзлар яратилди. Натижада бугунги кунда ҳаёт суғуртаси ва хусусан жамғариб бориладиган ҳаёт суғуртаси бўйича ўсиш даражаси юқори кўрсаткичлар билан давом этмоқда.

Ҳаёт суғуртасининг моҳиятини ва ўзига хос хусусиятларини назарий жиҳатдан тадқиқ қилиш хорижий мамлакатларнинг олимлари А.Манес, Д.Бланд, К.Г.Воблый, Э.К.Бабаджанян, Л.А.Орланюк-Малицкая, С.Ю. Янова, В.В.Дрошнев, У.В.Семёнова ва бошқалар томонидан ўрганилган.

Шунингдек, мамлакатимиз иқтисодчи олимларидан Н.Х.Жумаев, А.У.Бурханов, Н.Р.Қўзиева, Қ.М.Қўлдошев, М.А.Мирсадиков, Х.М.Шеннаев, И.Х.Абдурахмонов, Х.М.Боев, О.Т.Юлдашев, Э.М.Максумов ва бошқалар томонидан суғуртанинг илмий-назарий ва амалий жиҳатлари, хусусан ҳаёт суғуртасининг моҳияти, хусусиятлари, ижтимоий ва иқтисодий аҳамияти тадқиқ этилган.

Мақола суғурта бозорини риволантириш агентлиги маълумоларидан фойдаланган ҳолда мантикий ва таркибий таҳлил қилиш, гуруҳлаштириш ва қиёсий таққослаш, тизимли таҳлил, ва иқтисодий-статистик таҳлил усулларида фойдаланилган.

Ҳаёт суғуртаси воситасида бир қанча комплекс муаммоларнинг ечими ҳал этиладики, булар ижтимоий ва молиявий ҳамда иқтисодий хусусиятга эга бўлган муаммоларни ўз ичига олади.

Шу жумладан, жамғариб бориладиган ҳаёт суғуртаси мамлакат иқтисодиёти учун ҳам, аҳоли учун ҳам муҳим роль ўйнайди, чунки ушбу суғурта воситасида фуқароларнинг ҳаётида, оиласида ва иш фаолиятида табиий ва бошқа стихияли ҳодисалар натижасида уларга етказиладиган моддий зарарлар ўз вақтида қоплаб берилади. Бу эса давлатнинг ижтимоий ҳимояга йўналтирилаётган маблағларини маълум даражада тежаш билан бирга, унинг ўз фуқаролари олдидagi ижтимоий ҳимоя функциясининг амалга ошишига олиб келади. Иккинчидан, ҳаёт суғуртасининг амал қилиши иқтисодиётнинг ривожига асосий ўрин тутувчи катта миқдордаги инвестицион маблағларнинг тўпланишига ҳам имконият яратади. Ҳаёт суғуртасини амалга оширувчи суғурта ташкилотлари жамғариб бориладиган ҳаёт суғуртасини амалга ошириш билан иқтисодиётнинг қон томири бўлган катта ҳажмдаги узоқ муддатли инвестицион маблағларнинг тўпланишини таъминлаб беради. Бу эса суғурта компанияларига шундай имкониятни юзага келтирадики, натижада улар тадбиркорлик субъектлари учун узоқ муддат давомида фойдаланишлари мумкин бўладиган кредит маблағларини тақдим этиб, банклар билан рақобатлаша олиш имкониятига эга бўладилар [2].

Ўз ўрнида жамғариб бориладиган ҳаёт суғуртаси бўйича суғурта шартномасини тузган фуқаролар ўз ҳаёти ва соғлиғи билан боғлиқ турли хатарлардан суғурталаниш баробарида, ушбу шартноманинг амал қилиши давомида катта миқдордаги пул маблағларини жамғарадилар ва келажакда улардан ўз мақсадлари йўлида фойдаланиш имкониятига эга бўладилар.

Мустақилликнинг илк даврларида мамлакатда ҳаёт суғуртаси билан шуғулланувчи ягона суғурта ташкилоти фаолият кўрсатган бўлса («Ўзбекинвест ҳаёт» ШК), бугунги кунда уларнинг сони 8 тага етди (2-жадвал).

2-жадвал маълумотларига кўра, ҳаёт суғуртасининг жами суғурта хизматларидаги улуши 2014 йилда 4,9 фоизни ташкил этган бўлса, ушбу кўрсаткич 2019 йилга келиб 20,5 фоизли пунктга ошиб, 25,4 фоизни ташкил қилди. Ушбу ҳолат юқори ўсиш даражасини ташкил этсада, суғурта соҳаси ривожланган мамлакатлар билан таққосланганда катта

1 - ж а д в а л

**Ўзбекистонда ҳаёт суғуртасининг ривожланиш динамикаси
(жами суғурта муқофотларига нисбатан ҳаёт суғуртаси компаниялари улуши, % да)¹**

№	Суғурта компаниялари	Йиллар					
		2014	2015	2016	2017	2018	2019
1.	Ўзбекинвест Ҳаёт	3,8	4,1	5,2	6,8	6,2	4,1
2.	Alfa Life	0,5	0,7	1,0	1,9	1,5	2,9
3.	New Life Insurance	0,5	1,4	2,3	4,8	9,8	9,3
4.	Agros Hayot	-	-	-	1,4	7,9	4,2
5.	Euroasia Life	-	-	-	-	0,1	3,3
6.	Kafolat Hayot	-	-	-	-	0,01	1,0
7.	Apex Life	-	-	-	-	-	0,5
8.	Alskom Vita	-	-	-	-	-	0,1
9.	Ҳаёт суғуртасининг жами суғурта бозоридаги ҳиссаси	4,9	6,2	8,5	14,9	25,5	25,4

¹ Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

фарқ мавжудлигини кўриш мумкин. Бундай мамлакатларда тўпланган жами суғурта мукофотларида ҳаёт суғуртасининг ҳиссаси 50% дан ортиқни ташкил этади, яъни ушбу мамлакатларда тўпланаётган суғурта мукофотларининг асосий қисми ҳаёт суғуртаси ҳиссасига тўғри келади.

Суғурта мукофотларининг ЯИМдаги ҳиссаси кўрсаткичи бўйича жами суғурта мукофотлари ҳиссаси 2019 йилда 2018 йилга нисбатан 0,05 фоизга ўсгани ҳолда, ҳаёт суғуртаси мукофотларининг ушбу даврдаги мазкур кўрсаткич бўйича ўсиши 0,01 фоизни ташкил этган. Хулоса қилиш мумкинки, ҳаёт суғуртасининг ўсиш даражаси 2019 йилда барча кўрсаткичлар бўйича пасайиш тенденциясига эга.

2019 йилда ҳаёт суғуртаси тармоғида ўсиш даражасининг пасайиши ва ҳаттоки баъзи компанияларда камайиш юз берганлигига 2019 йил 2 августда қабул қилинган №4412-сон қарор асосида солиқ имтиёзларини қўллаш бўйича киритилган ўзгаришлар сабаб бўлган дея хулоса қилиш мумкин. Чунки, ҳаёт суғуртасидаги ўсиш мамлакатимизда асосан давлат томонидан тақдим этилган солиқ бўйича имтиёз эвазига амалга ошмоқда [3].

Фикримизча, солиқ соҳасидаги имтиёзлар одатда вақтинчалик хусусиятга эга бўлади. Шунинг эътиборига олган ҳолда суғурта компаниялари солиқ имтиёзидан самарали фойдаланиш билан бир вақтда, имтиёзсиз турли жалб қилувчи воситалардан фойдаланишга эътибор қаратишлари зарур. Бунда асосий эътиборни инфляция ва девальвациянинг

2 - ж а д в а л

Ўзбекистонда ҳаёт суғуртасига ихтисослашган суғурта компаниялари томонидан тўпланган суғурта мукофотлари динамикаси (млрд. сўмда)¹

№	Суғурта компаниялари	Йиллар					
		2014	2015	2016	2017	2018	2019
1.	Ўзбекинвест Ҳаёт	16,5	21,9	36,0	63,5	101,2	95,1
2.	Alfa Life	2,4	3,6	6,9	17,5	24,4	67,4
3.	New Life Insurance	2,4	7,9	16,3	44,7	159,9	214,4
4.	Agros Hayot	-	-	-	12,9	129,6	96,3
5.	Euroasia Life	-	-	-	-	2,0	78,5
6.	Kafolat Hayot	-	-	-	-	0,2	22,4
7.	Apex Life	-	-	-	-	-	11,2
8.	Alskom Vita	-	-	-	-	-	1,2
9.	Жами:	21,3	33,4	59,2	138,6	417,3	586,5
10.	Йиллик ўсиш, %	-	156,8	177,2	234,1	301,1	140,6
11.	Киши бошига тўғри келган суғурта мукофоти, сўм	699	1076	1875	4244	12548	17298
12.	Жами суғурта мукофотлари, млрд.сўм	439,1	551,5	692,6	927,5	1635,2	2314,1
13.	Йиллик ўсиш, %	129,7	125,6	125,6	133,9	176,3	141,5
14.	ЯИМ, трлн.сўм	145,9	171,8	199,3	249,1	406,6	511,8
15.	Жами суғурта мукофотларининг ЯИМдаги ҳиссаси, %	0,30	0,32	0,35	0,37	0,40	0,45
16.	Ҳаёт суғуртаси мукофотларининг ЯИМдаги ҳиссаси, %	0,01	0,02	0,03	0,06	0,10	0,11

¹ Ўзбекистон суғурта бозорини ривожлантириш агентлиги маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланган.

таъсирини ҳисобга олган суғурта маҳсулотларини ишлаб чиқишга қаратишлари лозим деб ҳисоблаймиз.

3-жадвал маълумотларига кўра, 2019 йилга келиб мамлакат бўйича киши бошига тўғри келган ҳаёт суғуртаси мукофотлари 17 298 сўмни ташкил этган бўлиб, бу аҳоли йиллик даромадларининг 0,17 %ни ташкил этган.

Шу ўринда, таққослаш мақсадида мамлакатимиз аҳолисининг тижорат банкларидаги омонатлари таҳлил қилинганда, 2019 йилда жами аҳоли омонатлари 91.3 трлн. сўмни ташкил этиб, киши бошига тўғри келган омонат ҳажми 2 692 754 сўмни ташкил этганлиги маълум бўлди. Демак хулоса қилиш мумкинки, мамлакатимизда ҳаёт суғуртаси билан шуғулланувчи суғурта компаниялари таклиф этаётган суғурта маҳсулотларининг жозибадорлик даражаси паст, яъни улар мавжуд катта имкониятдан фойдалана олмаётдилар. Бу эса, аҳоли ўз маблағларини суғурта компанияларига эмас, балки банкларга омонатга қўйишига сабаб бўлмоқда. Ваҳоланки, ўз маблағини суғурта компаниясига йўналтирганда суғурталанувчи учта имкониятга эга бўлади: солиқ имтиёзига эга бўлади, ўз ҳаётини маълум рисклардан суғурталайди, қўшимча даромадга эга бўлади. Ўз маблағини банкка йўналтирганда фақат битта имкониятга, яъни қўшимча даромад олиш имкониятига эга бўлади [4].

Шу ўринда, таққослаш мақсадида мамлакатимиз аҳолисининг тижорат банкларидаги омонатлари таҳлил қилинганда, 2019 йилда жами аҳоли омонатлари 91.3 трлн. сўмни ташкил этиб, киши бошига тўғри келган омонат ҳажми 2 692 754 сўмни ташкил этганлиги маълум бўлди. Демак хулоса қилиш мумкинки, мамлакатимизда ҳаёт суғуртаси билан шуғулланувчи суғурта компаниялари таклиф этаётган суғурта маҳсулотларининг жозибадорлик даражаси паст, яъни улар мавжуд катта имкониятдан фойдалана олмаётдилар. Бу эса, аҳоли ўз маблағларини суғурта компанияларига эмас, балки банкларга омонатга қўйишига сабаб бўлмоқда. Ваҳоланки, ўз маблағини суғурта компаниясига йўналтирганда суғурталанувчи учта имкониятга эга бўлади: солиқ имтиёзига эга бўлади, ўз ҳаётини маълум рисклардан суғурталайди, қўшимча даромадга эга бўлади. Ўз маблағини банкка йўналтирганда фақат битта имкониятга, яъни қўшимча даромад олиш имкониятига эга бўлади [4].

Суғурта компаниялари суғурта шартномалари сонини ошириш мақсадида самарали маркетинг тадқиқотларини олиб бормаяптилар. Суғурта маҳсулотларини асосан агентлар ва тўғридан-тўғри сотиш каналларидан фойдаланган ҳолда сотишади. Хорижий мамлакатларда суғурта маҳсулотларини сотишда суғурта компаниялари кредит ташкилотларидан самарали фойдаланадилар.

Юқоридаги кўрсаткичлар Ўзбекистонда ҳаёт суғурта бозори кун сайин ривожланаётганини кўрсатиб турибди. Бироқ, бу суғурта бозорининг бор имкониятларини намоён этган дегани эмас. Суғурта аҳолининг қанча кўп қисмини қамраб олса, бу аҳолининг шунчалик ижтимоий ҳимояланганлигини билдиради. Бу эса давлатнинг ижтимоий соҳага бўлган ҳаражатларининг бир мунча тежалишига олиб келади.

Юқоридаги кўрсаткичларига асосан қуйидаги таклифларни бериб ўтмоқчимиз. Булар қуйидагилар:

- ▶ Аҳолини узоқ муддатли суғурталашда индексацияни ҳисобга олган ҳолда суғурталашни жорий этиш;
- ▶ Суғурта компаниялари томонидан бериладиган статистик маълумотларнинг шаффофлигини таъминлаш ва маълумотларни аҳолига кенг тарғиб қилиш;

- ▶ Суғурта компаниялари фаолиятининг кенгайтиришда суғурта соҳасида тадқиқот олиб бораётган тадқиқодчилар маълумотлар алмашиш ;
- ▶ Суғурта компаниялар томонидан суғурта фаолиятига доир маълумотларн ўз вақтида эълон қилиш ва тақдим этиш.

Юқорида келтириган янгиликлар суғурта соҳасини ривожлантиришда аҳолида суғурта ҳақида тасаввур шакллантиришга таъсир кўрсатади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. 2017–2021 йиллик Ўзбекистон Ресубликасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси.
2. Семенова Е.В. Развитие накопительного страхования жизни физических лиц в Российской Федерации. Автореферат дисс. На соискание к.э.н. – Иркутск: 2014.
3. www.mf.uz Молия Вазирлигининг маълумотлари.

Васильева Елена Рюриковна,
ст. преподаватель кафедры «Экономическая теория»
Российский экономический университет
имени Г.В. Плеханова, филиал
г. Ташкент, Узбекистан
e-mail: vasilieva12@list.ru

**РАЗВИТИЕ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА – ПРИОРИТЕТНОЕ
НАПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА
В УЗБЕКИСТАНЕ**

**DEVELOPMENT OF EXPORT POTENTIAL IS A PRIORITY DIRECTION OF
ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN**

**ЭКСПОРТ ПОТЕНЦИАЛИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЎЗБЕКИСТОНДА
ТАДБИРКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ УСТУВОР ЙЎНАЛИШИ**

Аннотация. Эффективное налаживание экспортной практики непосредственно влияет на ускорение темпов экономического роста, модернизацию и диверсификацию производства, расширение производства качественной готовой продукции, увеличение поступлений иностранной валюты и ее резервов, создание дополнительных рабочих мест и улучшение благосостояния населения.

Методы, использованные в процессе изучения и достижения поставленных задач, – методы экономического анализа и математической статистики, ситуационного анализа и принятия решений. В статье проанализирована роль предпринимательства в наполнении внутреннего рынка конкурентоспособной продукцией, повышении экспортного потенциала.

Ключевые слова: предпринимательство, повышение благосостояния народа, экспортный потенциал, рабочие места, эффективность, защита частной собственности, благоприятная деловая среда, конкуренция, сельское хозяйство, легкая промышленность, внешнеэкономическая деятельность.

Abstract. The effective establishment of export practices directly affects the acceleration of economic growth, the modernization and diversification of production, the expansion of production of high-quality finished products, an increase in foreign exchange earnings and its reserves, the creation of additional jobs and an improvement in the welfare of the population. The methods used in the process of studying and achieving the assigned tasks are methods of economic analysis and mathematical statistics, methods of situational analysis and methods of decision-making. The article analyzes the role of entrepreneurship in filling the domestic market with competitive products, increasing export potential.

Keywords: entrepreneurship, improving the well-being of the people, export potential, jobs, efficiency, protection of private property, favorable business environment, competition, agriculture, light industry, foreign economic activity.